

Katsaus

numero 3—4 1967

Matti Luoma

Matti Kukkaroinen

Matti Isoviita

R. S. Paavola

Silmäyksiä

Humanistien petos

Marx-dialogi ja Platonin varjo

Amerikkalainen kaupunki

Moskova—Peking—Havanna

**Veikko Wilenius: Näinkin voidaan
tasavallassa ajatella**

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki 32, Laajasuontie 26 D 28, puhelin 47 66 22

Vuositilaus 6 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Katsauksen postisiirtotiliä 145421 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Kuusi numeroa vuodessa.

Yhdestoista vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

HUMANISTIEN PETOS

M a t t i L u o m a

Munsala, Vexala

27. 6. 67

Veljet Platossa ja Marxissa

Kirjoitan tätä kahtena kappaleena samanaikaisesti Teille molemmille filosofiveljille, Jaakko Hintikka ja Reijo Wilenius, viime Katsaus-lehteen sisältyneen yhteisyllykkeenne johdosta — ”Kaksi kulttuuria” ja ”Ihmiskeskeisen ajattelun mahdollisuudet”. Antoivat niin paljon yllykettä ja ärsykettä etten voinut olla käymättä tähän dialogiin. Aluksi ajattelin jatko-/vasta-artikkelin sepittämistä, mutta näin kesäloman alla on helpompi vain panna välittömät ajatukset paperille ja suoraan henkilökohtaisiin osoittein.

Lähtökohdikseni mainitsen heti seuraavat kaksi kohtaa: En ole koskaan kokenut tuota Snow’n virittämää dualistiikkaa niin merkittäväksi kuin miksi se näkyy laajalti kohonneen, joten lähestymispremissini lienevät hieman toiset kuin ainakin Sinun, Jaakko, joka paitsi tuota dualismia painotat myös sen tiede-tekniikka puolen primaattia kirjailija-humanisteihin päin. Mutta toiseksi minut sai liikkeelle — ei siis em. problematiikka alkumuodossaan, vaan nimen-

omaan molempien teidän käyttämä ilmaisu ”aikamme hengenmiesten todellinen petos” tässä yhteydessä.

Välihuomautuksena voin todeta, että osoitin näyttää ns. kulttuuri-keskustelussa heilahtaneen toiseen äärimmäisyyteen siitä kun ns. humanistiselta taholta aikanaan painotettiin aikamme peruspulmana ”cultural lag’ia” eli ihmiskeskeisyyden, humanismin, jne. jälkeenjääntiä luontokeskeisyyden, teknisen hallinnan ja taidon rinnalla — moite tieteen ja tekniikan suuntaan. Ennen piti tieteilijöiden (scientists) ja teknologioiden jarruttaa, jotta taide, arvot, ihmisyyden jne. pääsivät paremmin esiin, nyt vaaditaan taiteilijoita ja humanisteja jarruttamaan (uppoutumista vain omiin ympyröihinsä ja produktioonsa) jotta tiede ja tekhnne pääsisivät paremmin esiin — tai miten mahtaa olla? Paras jättää tämä välihuomautus joka sinänsä voisi kehittyä esseolaksi.

”Humanistit pettäneet omat ihanteensa”.

Tämä ilmaisu siis minut ajoi liikkeelle tähän tutkisteluun, joka ei ainakaan pyri olemaan poleeminen, vaan lähinnä kysyvä: mistä problematiikassa, tässä, perimmältään on kysymys?

Tuo liikkeelle lähtö — psykologisesti — siksi koska koen itseni tavallaan kaksinkertaisesti humanistiksi. En vain siinä, että kuulun selvästi koulutukseni ja hengenlaatuni puolesta C. P. Snow’n humanisti-karsinaan, vaan myös siinä, että koen sitä olevani ”katso-muksellisesti” ihmiskeskeisenä filosofina kaikenlaisen jumalakeskeisen, teologiasidonnaisen katsoimuksellisuuden vastapainona. Alueet jotka hallitsen parhaiten ovat juuri historiaa, psykologiaa, uskonto-, kulttuuri- ja henkítieteitä ja alueet joita tunnen vähiten luonnon-tieteitä, matematiikkaa ja teknologiaa — tietysti monista muista puhumatta, tässä irrelevantteja. Ja toisaalta koen itseni voimakkaasti sen perinteen edustajaksi joka Valistuksen päivinä tietoisesti ja painokkaasti lähti korostamaan ihmiskeskeistä maailmaa jumalakeskeisen vastapainoksi, maailman ykseyttä sen kahdentamista (tuonpuoleinen pois) vastaan, rationaalista hallintaa, jumalherruutta vastaan jne.

Tuo pitkä intrada etten vain eksyttäisi jäljiltä heti lähdössä, enkä jättäisi mitään intentioitani epäselväksi. Snow’n dualismista vielä tämä: olen kokenut sen haasteeksi yrittää kohdallani — ajan ym. sallimissa rajoissa — parantaa tietojani ja avartaa näköalojani ”aidan toiselle puolen”. Informaation valtavan määrän ja nopean kasvun sekä spesialisaation vuoksi tiedän ettei tällainen yritys voi kenenkään kohdalla johtaa kovin pitkälle. Pääasia kai lienee (a) olla vapaa kaikesta ”vastapuolen” väheksymisestä ja (b) pitää horisonttinsa aina avoimena kaikille avarille tuulille ja näköaloille, ennen muuta noille toiseen kategoriaan kuuluville. Lisäksihän tieteellisen ajattelutavan kehittyminen barrikadin molemmiin puoliin silloittaa; ja painiskelu soveltaa humanistiperäistä tietoa ja näkemystä käytäntöön eli yhteiskuntaan, yhteis-hyväksi suorastaan pakottaa kunnioittamaan teknologiaa ja pragmaattisia aspekteja.

Mutta sitten itse pääasia. Kun em. ärsykesanontaan oikein syven-
tyy, sen voi kuulla korvissaan miten raskaana syytöksenä oma syyllisyys, alemmuudentunto, itserakkaus jne. vain sen antavat kuulua. Jos nimenomaan käännän sen muotoon: miten "me" humanistit oikein lienemme kutsumuksemme pettäneet? kysymys sietää kyllä ottaa pohdittavaksi, itse-tutkistelun kohteeksi.

Ja tuo ydinkysymys koko laajuudessaan: Miten me humanistit olemme pettäneet kutsumuksemme uskoa ihmisen "luoviin mahdollisuuksiin" ja "konstruktiiviseen toimintaan"? On siinä ongelmaa kerrakseen. Mutta — onko se oikea kysymys? Onko tällainen "petos" tosiasia? Ovatko juuri humanistit näitä pettureita, tieteilijä-teknologit sensijaan yhä ihmiseen uskovia?

Urpo Harvan dikotomiaan olen sellaisenaan valmis yhtymään. Luonnontieteilijä, tekniikko, soveltaja on kautta uuden ajan kokenut olleensa homo faber ja on tätä yhä — koska tämä kuuluu tämän "tyypin" olemukseen: selvittää mitä tämä ihmisen asuttama maailma, luonto, perusolemuksestaan on — siitä näkökulmasta että ihminen voisi siinä elää ja elämästä nauttia mahdollisimman hyvin. "Puhdas" tiede on jo a priori praktillisesti (biologisesti) asennoitunut ja täten eo ipso tuon tiedon soveltamiseen, tekniikkaan orientoitunut. *Savoir pour prévoir, prévoir pour pouvoir* -yleiskaava. Ei ehkä tyhjennä tieteen koko olemusta, mutta luonnehtinee sen riittävän pitkälle.

Siinä ei siis epäselvää. Mutta entä sitten humanisti ja *h o m m e d e s l e t t r e s* -parka? Kolme kysymystä: (1) onko hänen peruskokemuksensa todella tyhjiys ja mielettömyys? (2) mitä tämä perimmältään merkitsee, heijastelee? (3) onko siitä ulospääsyä?

Ensimmäiseen vastaisin että vaikei se tyhjennä kaikkien nyky-humanistien peruskokemista, se on — valitettavan — yleinen, riittävän yleinen oikeuttaakseen Harvan yleistys-kärjistyksen. Toiseen on jo paljon vaikeampi vastata. Kuitenkaan mielestäni se ei ole ainakaan mitään tietoista petosta, väsähtämistä, tai *failure of nerve*, vaan — ainakin jotakin — asiallista informaatiota sisältävä emotionaalis-intuitiivinen näkemys, oivallus jostain varsin perustavasta. Eksistentiaalistien pessimismi, ahdistus, maailmantuska Kierkegaardista Sartreen tämän paradigmana. Kuitata tuo oivallus pelkäsi tunteiluksi tai esteettiseksi keikaroinniksi ei mielestäni ole perusteltua, vaan heijastelee tieteilijä-teknologin perussyntiä olla lainkaan piittaamatta siitä mitä humanistilla on oleellista tarjota.

Olen ts. varsin vakuuttunut siitä että mainittu peruskokeminen siis, vaikkakin sävyltään synkkä (en sano: negatiivinen mikä on arvostava-vähättelevä termi) tai pelottava, sisältää jotakin tietoarvoltaan tärkeätä, vaikkakin ehkä vain viitteen, *clue, siffre*. Se on mielestäni otettava vakavasti, eikä torjuttava vain siksi että tunnesävy ei miellytä. Jos minä satun sairastumaan tai joudun onnettomuuteen, en minä sillä petä ihmisyyttäni, ihmisarvoani,

että minä kerron kokevani tuskaa, että oloni on vaikea, ehkä peräti sietämätön, jos tuollainen kokemus on tosi, tosi informaatio itsestäni, tilastani. Pikemminkin on petos olla tuota informaatiota välittämättä — kuten myös olla siihen uskomatta.

Tällä kohtaa uskonkin olevan sen vedenjakajan joka johtaa perusdilemman ratkaisuun — tai sen ohi. Jos saan (samaistan nyt itseni kokonaan humanisti-eksistenttialistiin) tuon täysin huolettoman, terveen, optimistisen kanssaveljeni, tieteilijä-teknologin, uskomaan että tilani on mikä se on, uskomaan puhettani, voimme ehkä ymmärtää toisiamme, alkaa mielekkään dialogin ja — saada aikaan jotakin yhdessä. Muutoin tiemme varmaan erkanevat, hän jatkaa aktiivista ja optimistis-progressiivista työtään, minä jään tuskaani-umpiooni — ja kenties tämä koituu meidän molempien tuhoksi. Hänelle minun aito kuulemiseni olisi ehkä voinut olla hyvin tarpeellinen varoittajan ääni; minulle saada hänet mukaani olisi voinut tarjota sen avun, jota ilman en voi tuska-umpiostani päästä.

Näin siis näen kohdallani tämän perusdilemman ja siihen liittyvän Snow'n perusantagonismin. En pidä lainkaan tarpeellisena, enkä paljolti mahdollisenakaan sitä, että nämä osapuolet ryhtyisivät opiskelemaan toistensa tietoaarteita ja metodeja, perehtymään toistensa perustyötapoihin osatakseen niitä käyttäa kuten tuo toinen käyttää. Mutta pidän välttämättömänä että he oppivat, paitsi kunnioittamaan ja arvostamaan toisiaan, kuulemaan mikä on toisen perus-sanoma, mikä on toisen perusolemus — sillä ilman aitoa toisen olemuksen tajua ei voi olla toisen aitoa arvostamistakaan. Luulen että tällä kohtaa ollaan vielä kaukana minimitasostakin.

Ja yhä viivyn vaikean toisen kysymykseni vaiheilla: mitä tuo peruskokemus mielettömyydestä sitten voi merkitä? Vai onko sillä ylipäänsä minkäänlaista sisältöä tai sanomaa? En voi kerskua tätä kovinkaan pitkälle tajuavani, vielä vähemmän omaavani keinoja tulkita sitä sellaiselle kielelle että ei-humanisti — tai ei-eksistenttialisti — sitä tajuaa. Mutta torjua sen merkitys vain sillä perusteella että aidan takana sitä ei tajuta on contra itse C. P. Snow'n perusteesejä. Tietysti olisi helppo ratkaisu pyyhkäistä dualismin toinen osapuoli ja sen sisältö in toto hankalana menemään. Näyttää siltä että tämä on ei-niinkään-oulo asenne barrikaadin "paremmalla" puolen. Ratkaisu se ei ole.

Ja niin olen kolmannessa kysymyksessäni: onko tuosta mielettömyyden peruskokemuksestani sitten ulospääsyä? Mutta miksi pitää kysyä näin, ennenkuin on selvitetty tuon peruskokemuksen sisältö, informaatioarvo ja mahdollinen mielekkyysarvo? Ehkäpä sen "sanoma" ei olekaan absurditeetti, epäusko ihmiseen ja hänen luoviin mahdollisuuksiinsa? Ehkä se on leimattu "pelkäksi" mielettömyydeksi vain niiden taholla jotka eivät ole sen sanomaa tajunneet. Ehkä sillä on oma vahvasti positiivinen arvonsa — kuten sillä näyttää olevan monille sen edustajille.

Näin päädyn väistämättä tämän "negatiivisen sanoman" — korjaan: näennäisesti negativistisen sanoman — arvoituksen selvittämisen väistämättömyyteen. *Inde rem per vestigare, de inde virum verberare*. Eksistentiaalinen absurdismi on ensin tulkittava barrikaadin yli ei-humanistin kielelle — ainakin tämä — ennenkuin se viskataan pesuveden mukana yli laidan.

Että tähän näennäis-negativismiin sisältyy todella vahva positiivinen ydin, että se on vain näennäisesti negativistista, siitä on monia merkkejä olemassa. Itse olen sitä lähestynyt parhaiten psykoterapian ja persoonallisuuspsykologian piirissä — Allport, Goldstein, Horney, Fromm, Rogers, Maslow, Rollo May, "koulukunta"-niminään eksistentiaalianalyysi, fenomenologinen uuseksistentialismi, humanistinen psykologia jne. ja eräänä populäärinä heijastelijanaan Colin Wilson ja hänen "Introduction to New Existentialism". Nimitykset tietysti sivuasiasia ja muuttunevat tai pudonnevat pois, ovat nytkin perin häilyviä, mutta sisältävät paljon — positiivista ja nimenomaan uskoa ihmisen omiin produktiivisiin kykyihin.

Näin huomaan pohdiskeluni kääntyneen lähinnä humanistiparan puolusteluksi. Mutta mielessäni on ollut toinenkin linja. Tuon sen tähän paljon lyhyemmässä muodossa:

Snow'n perusdualismi on nähdäkseni pohjimmiltaan paitsi kommunikaatio-dualismi, myös dualismi joka heijastelee perinnäistä välineet-itseisarvot dualismia, mihin Reijo viittaakin. Tuon barrikaadin toisella puolen ollaan niin optimistisia ja itsevarmoja, koska on kyetty kehittelemään tehokkaita välineitä. Tuon barrikaadin toisella puolen ollaan päinvastoin ahdistuneita, kun ollaan jouduttu umpioon kyseltäessä niitä päämääriä tai sitä arvohierarkiaa joka parhaiten vastaisi tarkoitustaan ja toimisi jo nyt pitkälle kehitellyn välineistön ohjaajana.

Käytetäänhän science-technologyn arsenaalia jo nyt mitä moninaisimpiin tarkoituksiin ja arvojen toteutukseen. Totta. Mutta varsin lyhytnäköisesti ja "kädestä kärsään" toimien. Suurelta osalta vain välineitten toimittehoja kokeillen ja siirtyen aina uusien välineitten kehittelyyn — jättäen "perimmäiset arvokysymykset" joko aivan silleen tai — humanisteille.

Reijon viittaus tutkia arvoja toimivassa ihmisessä, yksilönä ja yhteisönä, on tietysti tärkeä asia. Mutta tutkia miten *de facto* ihminen asettaa arvoja ei vielä paljonkaan auta ratkaisemaan ongelmia miten niitä pitäisi asettaa. Science vastaa tähän haasteeseen: Tämä tehtävä ei kuulu lainkaan tieteeseen, tai (vielä pahempi) on yhdentekevää miten arvot asetetaan, ts. toiminta sinänsä kohoaa ylimmäksi arvoksi. Ja niin ollaan elintasokarusellissa, kvantiteetin ja nopeuden palvonnassa, asevarustelukilvassa etc.

Ja näin aavistan: humanistin ahdistus on ahdistusta ylivoimaiselta tuntuvan arvojen asettamis-tehtävän edessä jonka se kokee saaneensa osakseen — eikä saa siihen mitään apua naapuriltaan optimisti-aktivisti tieteilijä-teknologilta.

MARX-DIALOGI JA PLATONIN VARJO

Matti Kukkaroinen

Papit asialla?

Marxismi-kristinuskokeskustelut ovat tulleet muotiin. Eri ihmiset näkevät näiden keskustelujen taustan ja merkityksen hyvin eri lailla. Eräät ajattelevat, että rautaesirippu on madaltunut ja kumpikin osapuoli on muuntamassa kylmän sodan politiikkansa ideologiaksi itä—länsi-turnaukseksi.

Toisen näkemyksen mukaan kokoontumisen syynä ei ole keskinäinen riita vaan yhteinen syyllisyys: kummassakin leirissä on näet, vastoin toisaalta Marxin ja toisaalta Kristuksen tarkoitusta, vakiintunut virallinen ideologia ja sille rakentuva valtiokirkko, jonka papit nyt kokoontuvat ekumenian merkeissä, jakaen samalla oopiumiehtoollista massoille.

Kolmas selitys ottaa huomioon sen seikan, että tässä kaaosta hipovassa maailmassa on sangen vaikea sanoa, kuka meistä on 'kristitty' tai 'marxilainen' ja mitä nämä käsitteet merkitsevät. Jotkut meistä uskovat kuitenkin, että sielullinen kaaoksemme on hälvennettävissä keskustelemalla sellaisista kysymyksistä kuin 'marxismi-kristinuskok', koostukoot keskustelijat minkä tahansa uskon tunnustajista tai vaikkapa pesunkestävästä skeptikoista.

Yliopisto + dialogi = Platon

Nykypäivän marxilais-kristilliset keskustelut pidetään tyypillisesti jonkin yliopiston puitteissa ja niitä luonnehditaan dialogiksi. Tämä tuo heti mieleen Platonin, joka tunnetaan sekä akatemiastaan että dialogeistaan. Platonin dialogeja tosin ei pidetty akatemiassa. Ne syntyivät yleensä spontaanisti jonkin ylimys-ystävän luona juhliessa. Erityistä yleisöä ei ollut, mutta viiniä oli sitäkin runsaammin.

On mielenkiintoista verrata keskenään Platonin ja nykypäivän dialogeja. Jälkimmäisistä puuttuu spontaanisuus. Tilaisuudet ovat

ennalta suunniteltuja yleisötilaisuuksia. Pitkä pöytä ja kunnioitettava etäisyys erottavat yleisön varsinaisista keskustelijoista, jotka istuvat arvokkaina pöydän ympärillä puheenjohtajan molemmin puolin. Platonin pitopöydän viini on vaihtunut neuvottelupöydän virvoitusjuomaksi. Asetelma muistuttaa teatteria, mm. sikäli, että yleisön osuus keskusteluissa rajoittuu käten taputtamiseen. Tämäkin mykkä osallistuminen saattaa silti koitua keskustelulle haitaksi: keskustelijat tuntevat esittävänsä näytelmää. Myös kosiskelun vaara on olemassa. Näin joudumme kysymään: kummastako Marx-keskusteluissa oikeastaan on kyse, viihteestä vaiko totuuden etsinnästä? Mikäli yleisö on show-vaikutuksineen totuuden etsimiselle vain haitaksi, lieene vastaisuudessa syytä käydä Marx-keskustelut suljetumassa seurassa.

Mutta demokraattisena aikanamme kysymys yleisöstä ei ole näin helposti sivuutettavissa. Kenties teatteriesimerkkimme oli huonosti valittu. Marx-dialogejahan ei pidetä teatterissa, eikä myöskään Platonin tavoin ylimysten kodeissa, vaan akatemiassa. Ja akatemian tyypillinen kommunikaatiomuoto on luento: yksi lukee ääneen, muut kirjoittavat muistiin tai kuuntelevat. Opiskelijan ei ole soveliasta keskeyttää luentoa välikysymyksillään (ellemme ole Amerikassa). Olettakaamme, että luennoitsijoita istuu monta rinnakkain, luennoiden kukin vuorollaan milloin yleisölle, milloin vierustoverilleen. Nyt asetelma muistuttaa jo erehdyttävästi Marx-dialogejamme, joita näinollen voimme luonnehtia ryhmäluennoiksi.

Akatemisoituminen siis näyttää merkitsevän, että dialogi muuttuu vuorokeskustelusta luennoiksi. (Vastaava havainto uskonnollisesta yhteisöstä tehtynä kuuluisi: seurakunnan kirkkoutuminen merkitsee saarnan astumista keskustelun tilalle.) Luennon kuten myös saarnan luonteeseen kuuluu puhujan ja kuulijan välisen suhteen pysyvä asymmetria. Todettakoon myös sellainen merkllisyys, että puhuva osapuoli on yhteiskunnalliselta asemaltaan yleensä kuulijan yläpuolella. Alamaisuus on kuuliaisuutta, kuuntelevaisuutta.

On mielenkiintoista havaita, että vastoin yleistä käsitystä Platonin ylistetyt dialogitkaan eivät ole vapaat papillis-akateemisesta yksinpuhelu-taipumuksesta. Sokrateen keskustelu on vain näennäisesti vuoropuhelua. Asia ei muutu muuksi, vaikka hän välillä tekeekin kysymyksiä, sillä hän vaatii vastaamaan niihin yhdellä lauseella. Tätä rajoitusta hän ei sovelle omiin puheenvuoroihinsa. Kuin unilukkari Sokrates haluaa varmistua siitä, että kuulijat ovat hereillä.

Näyttää siis siltä, että dialogi paljastuu luennoiksi ja luento vuorostaan epädemokraattiseksi. Koska Marx-keskustelujen osanottajat väittävät etsivänsä keinoja demokratian tiellä yhä olevien esteiden poistamiseksi, tekee mieli huomauttaa, että heidän käyttämänsä keskustelumuoto on näistä esteistä ensimmäinen. Mitä sitten olisi asetettava dialogin tilalle? Voisimme kokeeksi lakkauttaa puheenjohtajan vakanssin ja poistaa pitkän pöydän, joka on epädemokraattisesti erottanut yleisön alemmaksi kastiksi. Nyt on demokratian esteet tältä

kohden poistettu ja keskustelu voi lähteä käyntiin. Entä millaiseksi keskustelu muodostunee? — Sen tason madaltuminen on todennäköisin tulos. Pelkillä keskustelumudossa suoritetuilla muutoksilla tuskin ratkaistaan yleisön passiivisuuden ongelmaa. Entä keskustelun sisältö tai aihe, miten se vaikuttaa yleisön ja keskustelijoiden suhteisiin?

Puheen sisällöstä on puhe

”Länsimainen ajattelu on sarja Platoniin liittyviä alahuomautuksia.” Tämä Whiteheadin siivekäs lause saa vahvistusta tarkasteltaessa Marx-keskustelujen teemoja: moraali, vastuu, jumaluus, omaisuus, valtio jne. . . Samat teemat ovat Platonin dialogien jokapäiväistä hengen-leipää. Eräät Platonin teemoista kuten rakkaus, rohkeus, kuolema, terveys ja kauneus ovat sellaisia, että niistä on tänä päivänä hieman vaikea keskustella herättämättä vaikutelmaa puhujan hentomielisyydestä. Niinpä Marx-dialogeissa ei esiinnykään viimeainittuja teemoja. Sensijaan esiintyy vuorostaan muutamia otsikoita, joista Platon ei ainakaan enemmälti keskustele. Näistä mainittakoon vieraantuminen, pääoma ja historia. Eroavuudet ovat tässä kohden kuitenkin pienemmät kuin yhtäläisyydet.

Olennessa yhtäläisyys on tavassa aloittaa puheenvuorot: pyrkimyksessä määritellä täsmällisesti käsitteensä Marx-dialogien puhujat ovat kuin Sokrates konsanaan.

Käsitteiden määrittelemisen tietä keskustelussa toivotaan päästävän yksimielisyyteen edes siitä, mistä asioista ollaan eri mieltä. Valitettavan usein tämäkin toive jää toteutumatta, ja tuloksena on käsitteiden ja sanojen viidakko, johon sekä puhujat että kuulijat eksyvät. Huutaessani naapurilleni: ”Varo, puu kaatuu päällesi!”, huomaan hänen nopeasta väistöliikkeestään, että hän on hetkessä ymmärtänyt, mitä tarkoitin sanoilla ”puu” ja ”kaatuu”. Toisin on filosofisten keskustelujen laita. Jo vuosituhansia on yritetty määritellä käsitteitä hyve, kauneus, omaisuus, vastuu jne., pääsemättä yksimielisyyteen siitä, millainen väistöliike tai muu toimenpide niihin kuhunkin liittyy. Eräät näistä käsitteistä ovatkin nimenomaan sellaisia, että niillä ei ole tähdätty minkäänlaisiin toimenpiteisiin vaan ainoastaan asioiden mietiskelyyn. Saattaapa filosofi mennä niinkin pitkälle, että hänen koko oppinsa on kehotusta mietiskelyyn, pois toiminnasta. Arkieleämän toiminta nähdään epäfilosofisena. Tällainen filosofi ikäänkuin tuijottaa omaan napaansa. Hän on yhtä kaukana kadunmiehen elämästä kuin pilvet maasta. Ajattelun tällä tavalla teoretisoituessa yhteiskuntaelämä jakaantuu kahtia: toisaalla on filosofien epäkäytännöllisyys, toisaalla käytännön epäfilosofisuus. Käytännönmies vuorostaan ikäänkuin tuijottaa omia käsiään, toimeentulon loputtomia ongelmia.

Näiden kahdenlaisten ihmisten kokoontuessa keskustelemaan esim. valtion tai moraalin olemuksesta on jo ennalta selvää, että filosofit (ja papit) huolehtivat puhumisesta ja käytännönmiehet muodos-

tavat yleisön. Selvää on myös, että kuulijat tuskin näkevät mitään pakottavaa yhteyttä keskustelun teemojen ja oman arkielämänsä välillä. Kuinka sitten yleisö tulisi todella mukaan?

Eräs yritys sillan rakentamiseksi olisi antaa käytännönmiesten, siis yleisön asettaa kysymykset. Kenties heitä kiinnostaisivat työhön, rahaan ja liikeorganisaatioon liittyvät kysymykset. Tällöin saattaisi tapahtua, että epäkäytännöllistä, teoreettista perinnettä edustavat filosofimme eivät tietäisi sanoa näistä kysymyksistä mitään. Sikäli kuin he kuitenkin yrittäisivät, on syytä pelätä heidän tarjoavan verratommaksi teoretisoidun selvityksen arkielämän ongelmista. Sellainenkin mahdollisuus on olemassa, että puhujien joukkoon hiipii filosofiksi naamioitunut käytännönmies. Hän saattaa pystyä maanläheiseen selvitykseen, mutta nyt on olemassa vaara, että hän trivialisoi koko tähänastisen filosofisen perinteen merkityksen.

Meidän on tehtävä se johtopäätös, että yleisön passiivisuuden filosofista ongelmaa ei voida ratkaista sen paremmin keskustelun muotoon kuin teemanvalintaan rajoittuvilla muutoksilla. On tiedotettava keskustelijoiden yhteiskunnallinen tausta ja sen vaikutus ajatteluun.

Tietoa tiedon taustasta

Totesimme edellä, että teoreetikoksi umpioitunut ajattelija muistuttaa omaa napaansa tuijottavaa miestä. Tästä horroksesta pääsee ainakin osittain vapaaksi oivaltessaan tämän asiantilan. Miksi perinteellinen filosofia pyrkii systemaattisesti karttamaan tiettyjä arkielämän ongelmia? Filosofin ja hänen yhteiskuntansa välillä vallitsee tosiasiaa paljon läheisempi yhteys kuin hän on halukas myöntämään. Hänen ideansa saattavat olla pilvissä, mutta hän itse elää maan pinnalla. Ylenkatsoessaan niitä, jotka hankkivat työllään leipänsä, hänen on syytä muistaa oman toimeentulonsa edellytykset. Hänenkin on syötävä elääkseen, ja hänen ravintonsa hankkimiseksi jonkun on täytynyt tehdä työtä. Halveksiessaan ansiotyötä hän on halveksinut oman filosofointinsa perustaa, potkinut jakkaraa jolla hän istuu.

Mitä johtopäätöksiä filosofimme on tehtävä näistä oivalluksistaan? Onko hänen alettava ihannoida palkkatyötä? Ollakseen aito, tämä ratkaisu edellyttää, että filosofimme on lakattava olemasta 'päätoiminen' mietiskelijä ja käytävä käsiksi ansiotyöhön. Jos hän tämän askeleen asemesta tyytyy vain virittämään filosofisia ylistyslauluja ansiotyölle, on filosofimme julistautunut palkkatyöväestön hovinarriksi. Kyseessä on filosofiksi naamioitunut käytännönmies, joka vakanssinsa säilyttämiseksi laskettelee loruja palkkatyön ihannuudesta. Tämä tuo mieleen ne viime vuosisadan venäläiset populistit, jotka ihailivat rajattomasti talonpojan viisautta. Ihailu saavutti sellaiset mittasuhteet, että he vihdoinkin lähtivät itse paikan päälle. Se riitti heidän kohdallaan tekemään lopun perusteettomasta talonpojan ihailusta.

Nyttemmin on talonpojan tilalle tullut proletaari. Muunnetussa muodossaan positiivisen työnsankarin palvonta on tänä päivänä kasvanut sekulaariseksi uskonnoksi, eikä vähiten Venäjällä. Tämän uuden kultin perusteet ovat jokseenkin yhtä kyseenalaiset kuin populistisen edeltäjänsä.

Tästä opimme sen, että asemansa tiedostaminen ei velvoita filosofiamme ihannoimaan palkkatyötä sen paremmin kuin myymään nahkaansa eli itse proletarisoitumaan. Perinteellisen filosofian (useimmiten tiedostamaton) käsitys ansiotyön viheliäisyydestä saat-
taa olla oikea. Mutta tämä tosiasia ei oikeuta filosofia itsetyytyväisyyteen, sillä viheliäistä ei ole ainoastaan palkkatyö, epäfilosofinen käytäntö, vaan työn ja filosofian vastakkaisuus, siis myös hänen oma teoreettinen umpioitumisensa. Yhteiskunnallisen elämän jakaantuminen kahteen leiriin, käytännölliseen ja teoreettiseen, on otettava uuden filosofian keskeiseksi ongelmaksi. Mutta tämä ei vielä riitä. On vaara, että uuden ongelman käsittely luisuu perinteellisiin uomiin, jolloin kansaa viihdytettäisiin uudella sarjalla paneeleita ja (muuta) luentoja ilman, että mitään sen kummempaa tapahtuisi.

Uusi teoreettinen oivallus, jonka mukaan filosofian umpioitumisessa on sen viheliäisyys, ajaa filosofin ulos spekulatiivisista ympyröistään, etsimään 'filosofista käytäntöä'. Mitä se on?

Sovellettu filosofia

'Puhtaan' ja 'sovelletun' keskinäinen parivaljakko ei ole aatehistoriassamme mitään uutta. Etenkin renessanssin ajoista lähtien länsimaisessa tieteessä painopiste on jatkuvasti siirtynyt teoriasta käytäntöön. 'Teoria' on jakaantunut yhä useammaksi tieteeski, ja kuhunkin tieteeseen kohdistuu voimakkaana käytännöllisen sovellutuksen vaatimus. Syntyy teknologia ja nykyaikainen teollisuus. Tiede muuttuu hengeltään kokeelliseksi ja kokeilevaksi. Kuitenkaan puh-
taan ja sovelletun tieteen välinen dualismi ei toistaiseksi ole kadonnut vaan jatkuu.

Myös taiteessa on havaittavissa samanlaista kaksinaisuutta: l'art pour l'art on saanut rinnalleen kaupallisen taiteen.

Mutta filosofia on pysynyt pitkään teoreettisena ja arkikäyttöä kaihtavana. On tosin esiintynyt yrityksiä latistaa se joksikin erityis-tieteeski. Ja kuten mainittu, jotkut epäfilosofiset käytännönmiehet ovat yrittäneet valjastaa filosofian suorittamaan työväestölle narrin-palveluksia. Mutta filosofian 'toteuttaminen', sen suuntaaminen käy-täntöön päämääränä poistaa teorian ja käytännön välinen antinomia, on tehtävä, johon harva ajattelijä on rohjennut.

Marx on tällainen ajattelijä. Hän ilmaisee käsityksensä 'puhtaan' eli kriittillisen järjen riittämättömyydestä sanoilla: "Kritiikin ase ei koskaan voi korvata asean kritiikkiä". Tämä lause on usein, eikä aivan perusteitta, tulkittu siten, että Marx suosittelee siirtymistä sanallisesta dialogiasta aseelliseen mittelöön. Mutta toinen tulkinta on hedelmällisempi: hän haluaa panna (umpioituneen) teorian seinää

vasten mobilisoimalla käytännön. Toisin sanoen, käytännöltä silmänsä sulkeneitten teorioitten A ja B käydessä keskenään hedelmätöntä dialogiaa, Marx haluaa tehdä siitä lopun asettamalla vastakkain Teorian ja Käytännön, molemmat isoilla alkukirjaimilla varustettuina. Nuori Marx ilmaisee saman ajatuksen luonnehtiessaan irtautumistaan Hegelistä, joka hänelle edusti spekulatiivisen filosofian huippua. Marx sanoo:

”... kun Ateenaa uhkasi tuho, Themistokles taivutti ateenalaiset lähtemään sieltä kokonaan ja perustamaan meren äärelle, toiselle elementille, uuden Ateenan.”

Tämä uusi elementti on, kuten tiedämme, käytäntö, *praxis*. Mutta eri ihmiset määrittelevät tämän käsitteen eri tavoin. Eikö Marxin argumentti kaadu siihen, että hänen määritelmänsä rinnalle ilmestyy 99 muuta. Näin ei sentään tapahdu. Käytäntöä hänelle edustaa viime kädessä ansiotyö ja puhtaimmin sen varassa elävä väestö, proletariaatti. Mikäli ansiotyö on juuri se, minkä perinteellinen filosofia on jättänyt tiedostamatta, mille se on kääntänyt selkänsä, niin tätä Teorian antiteesiksi asettuvaa Käytäntöä sopii parhaiten edustamaan juuri työväestö.

Eräs varaus on kuitenkin tehtävä. Perinteellisen filosofian väheksymään aktiiviseen väestöön kuuluu paitsi palkansaaajat myös yrittäjät, porvaristo. Mitä oikeutta Marxilla on sulkea porvarit pois Käytännön kategoriasta? — Hän uskoo ottaneensa tämän seikan huomioon. Varhaisporvarit hän näet lukee työväestön kanssa samaan sorrettujen joukkoon. Vasta kypsän, luokkana yksinvaltaan päässeän porvariston hän katsoo vieraantuneen käytännöstä. Uudenlaisen luokkaristiriidan vakiinnuttaa molempien osapuolten oivallus, että heidän elinehtonsa ovat sovittamattomasti ristiriidassa keskenään. Porvaristo pelkää menettävänsä luokkahegemoniansa proletariaatille ja asettuu puolustusasemiin. Tässä ratkaisevassa kohden Marxin perustelut saattavat kaivata tarkistusta. Oli miten oli, proletaarien yksin edustaessa Käytäntöä porvarit heitetään Teorian kategoriaan yhdessä pappien ja ylimysten kanssa. Porvarillisen filosofian ja kristillisen teologian oletetaan jatkuvasti puhuvan samaa reaktiönääristä yläluokan kieltä kuin sata vuotta sitten, ilman olennaista sisäisen uudistumisen mahdollisuutta.

Lähtiessään Käytännön tielle Marxin voi kuvitella harkinneen kahta vaihtoehtoista selitystä valintansa merkityksestä. Joko hän katsoi Teorian ja Käytännön välisen dialogin yhä jatkuvan tai hän katsoi sen päättyneen. Punnitkaamme edellä lainattua lausetta: ”Kritiikin ase ei koskaan voi korvata aseensa kritiikkiä”. Entä päinvastoin? Voiko sosialistinen käytäntö, positiivinen työ, korvata Teorian (ja sen mukana porvariston ja papiston)? Vai rajoittuuko sosialismin tehtävä vain siihen dialogin puheenvuoroon, jonka on määrä lopullisesti herättää Teoria ja porvarit horroksestaan? Yksityisessä kirjeenvaihdossaan Marx sanoo kerran: ”Kommunismi on kummitus, ja vain kummitus”. Tämän mukaan itse sosialismi ei ole

välttämätön, mutta kylläkin sillä pelottelu. Porvarit on peloteltava hereille, mutta herättyään hänellä onkin seuraava puheenvuoro.

Tiedämme, että sosialismi on kauan sitten unohtanut tehtävänsä päättävän antiteesiin, siihen, mistä synteesi alkaa. Tietyt keskeiset kohdat Marxin ajattelussa ovat edesauttaneet tätä hänen seuraajiensa dogmatisoitumista — sillä dogmatisoitumisesta tässä juuri on kyse. Tuloksena on ollut positiivisen Työn Sankarin esiinmarssi. Kreikkalaiselta kannalta katsottuna tämä ei ole oikeutettu filosofian perijä vaan anti-filosofian ruumiillistuma, filosofian kummitus. Sosialistisen yhteiskunnan tarkastelu antaa vahvistusta tälle helleeniselle käsitykselle. Työn Sankarilla on näet herransa, paradoksaalista kyllä, ja ehdoton sellainen, nimittäin totalitäärinen diktaattori. Platonin haave filosofi-kuninkaasta on saavuttanut ironisen toteutumansa anti-filosofisessa diktaattorissa, joka on sosialismin *deus ex machina*: Lenin — Stalin — Mao... *ad infinitum*. Käytännön ja teorian vastakkaisuus ei vielä ole kadonnut maailmasta, vaan totalisoitunut, esiintyen usealla eri tasolla kuten poliittisena itä—länsi kiistana, firman sisäisenä jännityksenä käskijöiden ja käskettävien välillä jne. . .

Kuinka tämä sitkeä antagonismi olisi poistettavissa?

Teologiako sovellettavissa?

Marxilaisen käsityksen mukaan proletariaatti on se joukko, joka lakkauttaa Teorian ja Käytännön välisen ristiriidan ja samalla poistaa yhteiskunnasta sen historiallisen luokkakajokoisuuden. Tämän tehtävän suorittamiseksi on muka välttämätöntä kukistaa porvaristo ja pystyttää työväestön diktatuuri.

Tämä viimeksi mainittu oletamus on väärä, kuten edellä on viitattu. Millainen sitten on tämän vaihtoehto?

Sanoimme, että historiallisen dialogin seuraava puheenvuoro on porvareilla eli Teorialla. Luonnollisestikin porvarien sanottava kohdistuu heidän luonnollisiin puhekumppaneihinsa, proletaareihin. Nämä kaksi kohtaavat toisensa päivittäisessä työssä firmassa. Sen vuoksi firma on se temmellyskenttä, jossa Teorian ja Käytännön, käskijöiden ja käskettävien, on vastaisuudessa sulauduttava yhteen. Yritysdemokratia muodostuu näinollen keskeiseksi filosofiseksi ongelmaksi. Emme kuitenkaan tarkoita rakentaa yritysdemokratia tähänastisille perusteille, jotka yleensä ovat ammattiyhdistysmiesten kätkettyä.

Tänä päivänä puhutaan paljon liikeorganisaatiosta ja sitä tehostavista apuvälineistä kuten tietokoneista. Pyrkimyksenä on auttaa liikkeenjohtoa hallitsemaan yhä tehokkaammin ja yhä suurempia liikeyrityksiä. Sama kehitys on havaittavissa sosialistisissa maissa. On selvää, että tämä kehitys ei johda lähemmäksi käskijöiden ja käskettävien välistä yhteensulautumista vaan ylläpitää juopaa.

Liikkeenjohdon on asetettava itselleen päinvastainen tavoite kuin

tähän asti. Sen sijaan että se pyrkisi jatkuvasti lujittamaan johtosemaansa sen on pyrittävä 'organisoidaan' liike niin, että vastaisuudessa johtamisen ja käskemisen erillistehtävä tulee tarpeettomaksi. Tätä tavoitettava voi kutsua 'porvarin itselakkautukseksi', (josta voisimme myös luoda hegeliläis-marxilaisen sanonnan *Selbstaufhebung des Buegers*). Muistamme, että Marx näki filosofiansa tavoitteena proletariaatin itselakkautuksen. Erona on näkökulman muutos.

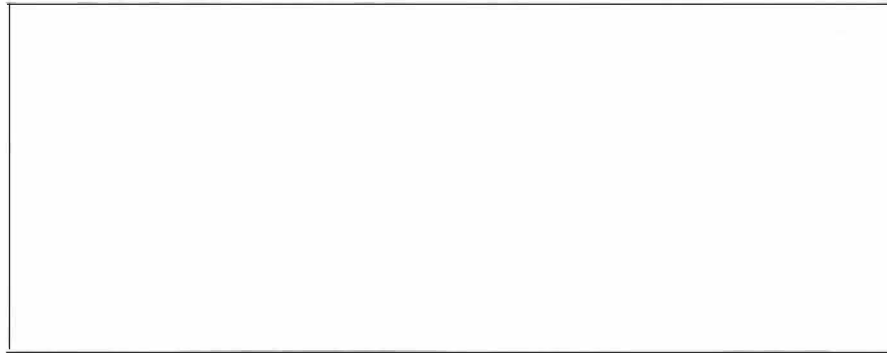
On selvää, että porvariston itselakkautus ei ole teknilliseen näpertelyyn rajoittuva, vaan laaja filosofinen, ja kenties teologinen tehtävä. Voimme siis myös puhua sekä filosofin että papiston itselakkautuksesta. Papisto tässä viittaa tietenkin kirkkoon, mutta filosofin lieinee katsottava asustavan valtiolaitoksessa. Valtiolaitosta kehitettäessä ei tule ajatella, miten saataisiin poliisilaitos ja armeija entistä tehokkaammiksi ja vankilat suuremmiksi, vaan miten ne saataisiin tarpeettomiksi.

Porvarin pyrkimys kohti itselakkautusta kohdistuu paitsi häneen itseensä myös hänen alaiseensa, proletariiniin. Marx korosti näitä kahta erottavana piirteenä pääoman omistusta. Tällöin hän yliarvioi pääoman merkityksen. Sen asemesta me kiinnitämme huomion kuluttajan ostovoimaan. Sen omistaminen on sekä porvarille että proletarille yhteinen mutta ei yhdistävä ominaisuus. Ostovoima erottaa ihmiset eikä yhdistä. Kuluttajat ovat keskenään kilpailijoita, sen asenteen vuoksi, joka heillä kullakin on ostovoimansa omistusoikeuteen nähden. Utta asennetta etsittäessä on lähdettävä firman sisältä, missä ostovoima, työpalkka syntyy.

Yksitysomistus on siis jälleen tarkasteltavana, joskin ensin kulutushyödykkeiden ja vasta sitten pääoman kohdalta. Vaikka huomispäivän kuluttaja näkeekin viisaaksi tinkiä tähänastisesta tarrautumisestaan omaisuuteen, hän ei kuitenkaan missään tapauksessa tule luovuttamaan omistusoikeuttaan Platonin ja Leninin suosittelmalle Valtiolle. Eikö riitä, että "uskovaisten tavarat ovat yhteisiä"? Valtio joutaa aikanaan historian romukoppaan.

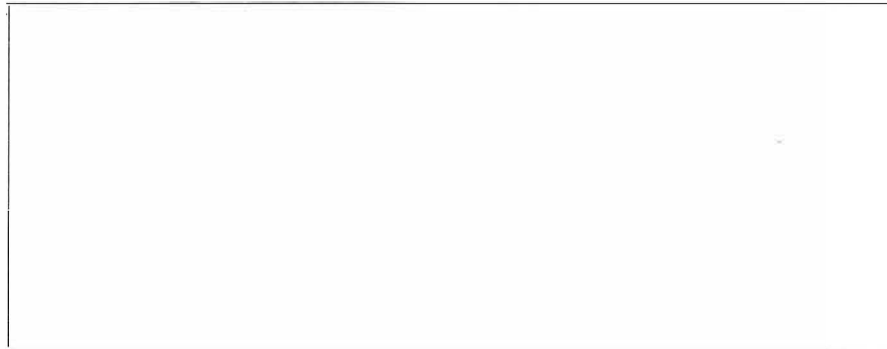
Mitä tarkoittaa edellä mainittu "papiston itselakkautus"? Nähtävästi se tarkoittaa sovelletun teologian luomista rinta rinnan filosofian sovellutuksen kanssa. Jos näin käy, teologia ei enää olekaan se "filosofian iänikuinen mätäpaise" (...seit je her der faule Fleck...) jollaiseksi Marx sen luonnehti.

Edellä esitetty osoittanee, että oikein ymmärrettynä otsikkomme sana dialogi ei viittaakaan ensi kädessä verbaaliseen vuorovaikutukseen kuten paneelikeskusteluihin, vaan Teorian ja Käytännön väliseen historialliseen vuorokeskusteluun. Tässä muunnetussa mielessä katsomme yhä olevamme platonilaisia. Suhteestamme Marxin ajatuksiin voimme vuorostaan sanoa, että valitsemastamme eri suunnasta huolimatta välillämme vallitsee dialektinen yksimielisyyys. Esitetyt aiatukset eivät putoa esiin mistä tahansa, vaan syntyvät dialektisesti marxismin perustalta.

Matti Isoviita

AMERIKKALAINEN KAUPUNKI

Amerikkalaisessa suurkaupungissa huipentuu modernin urbaanisen elämänmuodon ihanuus ja kurjuus. Kahden kuukauden matkalla puolitoista vuotta sitten yritin tutustua amerikkalaiseen kaupunkiin ja kaupunkisuunnitteluun. Myönnän, että asenteeni oli ennakkoluuloinen ja edellytykseni harrastelijan. Silti pidän saamiini kokemuksia itselleni arvokkaina. Amerikkalainen kaupunki tarjoaa yllätyksiä, samoin kaupunkisuunnittelu.

Kaupunkirakentamisen lähtökohtana on USA:ssa ollut paljon mainostettu vapaudenrakkaus ja yksityisomistusoikeus. Todellakin, amerikkalaisessa suurkaupungissa arkkitehtonisesti loistava julkinen laitos ja mauttomuutta uhkuva liikelaitos seisovat rinta rinnan sulassa sovussa. Pöly, noki, savu ja kaikkalainen saasta kuuluvat oleellisina elementteinä tähän suurkaupunkikuvaan. Uuden maailman kaupunkirakentamisen on sanellut tehokkuuden vaatimus. Asukas on ollut toisarvoinen tekijä. Amerikkalaista kaupunkia voisi sanoa liikemiesten kaupungiksi. Bisnesmiehet eivät tunnetusti ole kaunosieluja. Niinpä amerikkalainen kaupunki on keskimäärin ottaen

ruma ja mielikuvitukseton. Kuitenkin amerikkalaisesta kaupungista voisi kertoa paitsi likaista slummitarinaa myös erinomaisen loistavia esimerkkejä mielikuvitusrikkaudesta ja pyrkimyksestä luoda viihtyisyyttä ja uutta näkemystä. En kuitenkaan esitä yksityisiä kuvauksia matkaltani vaan viisaampien ajatuksiin nojautuen näkemystä amerikkalaisesta kaupungista ja sen ongelmista.

Kuva rumasta ja mielikuvituksettomasta kaupungista pätee vain ns. vanhoista kaupungeista. Tämän hetken kaupunkisuunnittelussa Yhdysvallat on astunut aimo askeleen eteenpäin.

Yhdysvaltain tunnetuimpia ja arvostetuimpia arkkitehtejä on Edward Durell Stone, jota voisi kutsua Amerikan Alvar Aalloksi. Hän antoi syksyllä 1964 eräälle amerikkalaiselle aikakauslehdelle (U.S. News & World Report) haastattelun amerikkalaisesta kaupungista. Se sisältää siksi mielenkiintoisia ajatuksia, että lainaan siitä otteita.

Haastattelijan tiedusteluun, mitä Stonella oli mielessään, hänen väitettyään aikaisemmin, että olemme tehneet ”kolossaalisen sekasotkun” tämän maan kasvoista, hän vastasi:

— Teidän tarvitsee vain katsoa ympärillenne nähdäksenne mitä minä tarkoitan: neonvaloviidakko, halpahintainen hölynpöly, melu, epäjärjestys. Rakennukset eivät sulaudu toisiinsa, eivät ole tarkoituksenmukaisia eivätkä täytä hyvän arvostelukyvyn ja maun vaatimuksia. Kaiken kaikkiaan minulla on tunne, että ihminen saa halun tehdä itsemurhan kun hän katselee ympärilleen.

Haastattelija ihmetteli, ovatko asiat Amerikassa yleensä todella niin surkeasti?

Stone: Minun ajattelutapani mukaan ovat. Me olemme historian rikkain maa. Kuitenkin olemme ympäröineet itsemme raa’alla törylä, uuden rikkauden mauttomilla symboleilla. Meihin verrattuna esim. italialaiset ovat improvisoivampia. He pitävät ruumiin ja sielun yhdessä muutamalla spaghetin säikeellä, eikä heidän tarvitse yrittää hemmotella itseään keinotekoisilla mukavuuksilla. Mutta Italiassa voit kuulla oopperaa kadunkulmassa, ja ihmiset kulkevat sanomattoman kauniiden esineiden keskellä. Verdi, Tizian ja Michelangelo keskustelevat kunnioittavasti taksiautoilijain ja tarjoilijattarien kanssa. Italiassa arvostetaan enemmän henkistä kuin aineellista hyvinvointia.

Edelleen Stone tekee vertailujaan Venetsian ja Akronin välillä. Hänen mielestään Akron on tyypillinen amerikkalainen kaupunki pääkatuineen, neonvaloineen, vailla kauneudentajua ja arkkitehtonista tarkoituksellisuutta. Katuja pitkin jyrätään autoissa, kaikkialta puuttuu kauneus, harmonia, on vain muutamia puita ja parkkipaikkojakin olemattomasti.

Amerikkalaisen kaupungin "suuri idea" on tehdä kauppaa asfaltilla, panna bensaa tankkeihin ja liikkua edelleen. Onneksi he alkavat tajuta itsekin tämän ja vaativat parempaa suunnittelua.

Haastattelija tekee vaikeimman kysymyksen: Minkälaisen kaupungin pitäisi mielestänne olla? Stonella on vastaus valmiina:

— Ennen muuta paikan, joka antaa mielihyvän tunteen ja joka myös inspiroi. Kasvattajat sanovat, että ihminen on perintötekijäin, kasvatuksen ja ympäristötekijäin tulos.

Ympäristöllä Stone sanoo tarkoittavansa kotia, missä ihminen asuu, kirkkoa, missä hän palvelee Jumalaansa, rakennusta, missä hän työskentelee ja paikkoja, missä hän viettää vapaa-aikansa.

Kaupungit ovat ihmisiä varten, julistaa Stone. Katsokaa Pariisia, Madridia tai Roomaa. Ne ovat ihastuttavia paikkoja elää. Ihmiset voivat istua ja jutella ja nauttia vapaa-ajastaan puistoissa ja ulkoilmakahviloissa.

Arkkitehti Stone ihannoii ehkä tarpeettomastikin eurooppalaisia kaupunkeja, mutta suurin piirtein hän varmaan on oikeassa. Eurooppalaiset kaupungit ovat persoonallisempia kuin amerikkalaiset. Niillä on ruumiin lisäksi myös sielu. Erilaisuuden pääsyyksi Stone katsoo ennen muuta sen, että Euroopan mailla on ollut verraten rajoitetut taloudelliset voimavarat. Se on johtanut siihen, että kaikki mitä on tehty, on haluttu tehdä mahdollisimman kelvollista. Rajoitetuissa oloissa on omaleimaisuus säilynyt. Amerikkalaisten rikkaus on Stonen mielestä johtanut tuhailun tottumukseen.

On tietysti poikkeuksia. Eräs sellainen on kieltämättä Washington, sen Stonekin myöntää auliisti.

— Washingtonilla on hieno perintö vaalittavanaan, sanoo Stone. Totta onkin, että Washingtonissa on poikkeuksellisen runsaasti leveitä puistokatuja, kauniita ilmavan tuntuisia rakennuksia, suuren valtakunnan pääkaupungille ominaisia muistomerkkejä ja hallinto-rakennuksia. Lähtökohdan Washingtonin cityalueen väljyydelle antaa valtava keskuspuistoalue, jota ympäröivät liittovaltion tärkeimmät hallinto- ja kulttuurirakennukset, mm. puiston itäpäässä Capitol ja länsipäässä Lincoln-monumentti aivan Potomac-joen rannalla, missä mm. suuret valtiovieraat kuvauttavat itsensä.

Kansainvälisesti tunnetuimmat rakennukset ovat Capitol ja Valkoinen talo. Niitä yhdistävänä valtasuonena toimii Pennsylvania Avenue, jonka muodostamista Champs Elyséen tapaiseksi edustusväyläksi ehdotti presidentti Kennedy.

Stonen mielestä Washington kilpailee hyvin Madridin ja New Delhin kanssa mutta ei vedä vertoja Leningradille tai Pariisille. Hän pelkää kehityksen tarvelevän Washingtonin, sillä kaupunki pyrkii jatkuvasti levittäytymään suunnittelemattomasti sinne tänne. Toisen

Los Angelesin muodostuminen on pelättävissä. Stonen mielestä amerikkalaisesta kaupungista ja erityisesti pääkaupungista on tulossa suuri parkkeerausalue. Liikenne muodostaakin amerikkalaisen kaupungin keskeisen pulman. Tähän vaikuttaa paitsi aikanaan laiminlyöty suunnittelu ja kaupunkien suuri koko myös se, että julkinen liikenne on autoistuneessa maassa jätetty lapsipuolen asemaan. Jokainen haluaa ajaa omalla autolla valtavista ruuhkista huolimatta. Julkista liikennettä ei suosita juuri millään tavalla. Se toimii miltei yksinomaan liikeperiaatteella ja palvelee täten kaupunkilaisia heikosti. New Yorkissa bussilla liikkuminen saattaa olla yhtä hidasta kuin kulkeminen jalan. Maanalainen eräissä suurkaupungeissa on ainoa nopea kulkumuoto, mutta niiden saastaisuus vierottaa ainakin eurooppalaista.

Lisääntyvä liikenne tuo mukanaan muitakin ongelmia. On laskettu, että Yhdysvalloissa tehtaات, autot ja kotien lämmityslaitteet syytävät ilmakehään 150 miljoonaa tonnia erilaisia hiukkasia. Noin 30 miljoonaa tonnia siitä on ihmisille hyvin vaarallista rikkidioksidia. Varatuomari v. Hertzen kirjoittaa Valtakunnansuunnittelu-lehdessä ylikeskitettyä kaupunkia vastustavassa artikkelissaan: "Kaupunkisuunnittelua meidän päiviimme on suuresti haitannut eräs ajatusvirhe, josta meidän olisi pyrittävä vapautumaan. Tarkoiton käsitystä, joka näkyy olevan melko yleisesti vallitseva ja jonka mukaan kaupunkimme kasvavat ja tulevat kasvamaan maailman loppuun asti. Tämä on mielestäni täysin väärä, etten sanoisi mieletön ajatus. Alamme sentään jo aavistaa miten meidän käy, jollemme pysty asettamaan rajoja maailman väestönkasvulle, ja jokainen suuri kaupunki maailmassa kertoo meille, miten käy, jollei intelligenssimme riitä tajuamaan missä on kaupungin kasvun raja. Los Angeles ottaa tällä hetkellä juomavetensä 1000 kilometrin päästä. Onko tämä mielekäs? New York on hyvää vauhtia slummiutumassa. Hengitysilma on hirvittävän saastunutta ja pahenee päivä päivältä. Loistohotellienkin asukkaita kehoitetaan muistamaan, että kaupungin vesitilanne on katastrofaalinen ja säästämään joka vesipisaran, jonka voivat. Kaupunginjohto on syystä huolestunut, sillä veronmaksukykyiset kansalaiset jättävät kaupungin yhä suuremmassa mitta-kaavassa ja tilalle tulee pääasiassa köyhää ja asosiaalista väkeä."

Jokainen Yhdysvaltain suurkaupunkeihin tutustunut myöntää v. Hertzenin käsitykset oikeiksi. Väärä arvojärjestys on ilmeisesti suurin syy niin Yhdysvaltain kuin koko maailmankin kaupunkikriisiin. Amerikkalainen taloustieteilijä John Kenneth Galbraith sanoo, että kaupunkien kriisi on seuraus taloudellisen kasvun merkityksen yliarvioimisesta. Hän piti värikkään esitelmän viime syksynä järjestetyn The Washington Conference of America'n yhteydessä. Hän sanoi, että Pyhä Pietari on kysynyt taivaan portilla uusilta tulokkailta vain sitä, mitä he ovat tehneet lisätäkseen bruttokansantuotetta. Galbraith muistuttaa aiheellisesti usein unohdetusta asiasta:

vaikka taloudellinen kasvu on edellytyksenä useimpien sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen, on olemassa myös monia sellaisia, joita se ei ratkaise. Sitäpaitsi se luo suunnattomia ongelmia. Amerikkalaisessa kaupungissa taloudellinen kasvu on ollut todella kaikkea hallitseva tekijä. Sen varjoon ovat jääneet terveys, viihtyisyys, sosiaalisten toimintojen tehokkuus, kauneus jne. Syynä on väärä arvostusjärjestelmä, josta olisi päästävä eroon. Väärä arvostusjärjestelmä johtuu osaksi suunnittelemattomuudesta. Ei ole ajateltu kaupungin kehittämistä kokonaisuutena. Merkkejä ajattelutavan muutoksesta on havaittavissa. Myös Yhdysvalloissa on parhaillaan käynnissä mielenkiintoisia kokeiluja uusien modernisti suunniteltujen kaupunkien rakentamisesta suurkaupunkien ulkopuolelle. Niiden avulla pyritään luomaan urbanisoituvalle väestölle miellyttäviä asuin- ja työympäristöjä monipuolisine vapaa-ajanviettomahdollisuuksineen. Eräs sellainen on Reston Washingtonin ulkopuolella, joka sai ainakin minut vakuuttuneeksi hyvistä tarkoituksista. Mutta Yhdysvalloissa tarvittaisiin kokonaisen sukupolven asenteenmuutosta yhteiskuntasuunnittelun alalla, kuten Kennedy totesi. Kun tässä ei ole toistaiseksi edistytty, seuraukset ilmenevät osaltaan kärjistyneissä rotumellakoissa. Yhdysvaltain rotuongelma liittyy olennaisesti amerikkalaisen kaupungin kriisiin. Yhdysvaltain maa-alue on kuitenkin siksi valtava, että taloudellisesti maailman voimakkaimmalla valtiolla on mahdollisuudet ratkaista kaupunkiongelmansa ihmisystävällisellä tavalla. John Galbraithin mielestä urbaanisen kehityksen menestyksellinen eteenpäin vieminen vaatii edistystä kolmella leveällä rintamalla:

1) Ensinnäkin meidän täytyy avoimesti puolustaa yhteiskunnan etuja liiketaloudellisia etuja vastaan.

2) Tehokkaaseen miljöönkäsittelyyn tarvitaan maankäytön tehokkaampaa suunnittelua ja valvontaa. Kaupunkimme eivät voi jäädä suunnittelemattomaan tyhjiöön yhteiskunnassamme. Me tarvitsemme suunnittelua, jotta sosiaalisiiin ja eettisiin näkökohtiin kohdistettaisiin tarpeellinen huomio.

3) Lopuksi täytyy olla selvää, että kaupunki tai metropolitan-alue on tärkein yksikkö ihmisen elämänympäristön luomisessa. Tämä merkitsee, että kaupunkien hallitus on saatava monin verroin vahvemmaksi kuin tähän asti. Tämä merkitsee myös, että kaupunkien johtajien on oltava lujempia, mielikuvitusrikkaampia ja — onko tarpeen sanoa — älykkäitä ja ehdottoman rehellisiä miehiä. Ja heillä tulee olla apunaan nykyistä paljon parempia ja myös paremmin palkattuja virkamiehiä.

Nämä Galbraithin näkemykset pätevät varmaan muuallakin kuin Yhdysvalloissa. Kärjistetysti voidaan sanoa, että amerikkalaisen kaupungin tulevaisuus riippuu siitä, pääsevätkö sosiaaliset näkökohdat liiketaloudellisten näkökohtien edelle.

Johdannoksi

lienee jälleen kerran syytä muistuttaa lukijaa tavasta lukea kriittisesti. Epäilemättä Katsauksen lukijat sen taidon jo osaavatkin, varsinkin ne, jotka ovat seuranneet lehteä jo vv. 1961—62, jolloin kirjoittaja toisensa jälkeen korosti kritiikin merkitystä lehtiä luettaessa ja selvitteli eri uutistoimistojen ja lehtien tapoja värittää uutisaineistonsa. Kun on kysymys Kuubasta ja siellä kehitetystä vallankumousopista, on itsestään selvää, että mikään uutistoimisto ei ole "velvollinen" välittämään meille asioista objektiivista kuvaa asioista ja tapahtumista. Länsimaiset uutisten myyjät sitä eivät tee, eikä paljon puhtaampaa totuutta kannata odottaa Moskovan tai Pekingin aatteiden kannattajiltakaan, koska se tällä kertaa on niiden etujen vastaista. Onhan Havanna pyrkimässä kolmanneksi suureksi kommunismin pääkupungiksi näiden kahden rinnalle.

Kun täältä asti tarkastelemme castrolaista kommunismia, täytyy se tehdä toisen käden tietolähteiden avulla ja kehitellä jonkinlainen kokonaisuus hieman ristiriitaisista palasista. Toisaalta jos käytettävissä olevat tiedot olisivat ehdottoman varmoja ja luotettavia, ei kirjoittajalla ja lukijalla oikeastaan olisikaan mitään itenäistä tehtävää.

OLAS

Pääministeri Fidel Castro ja hänen vallankumouksensa tunnetaan, joten siinä ei ole paljon "tietämistä". Mielenkiintoa sen sijaan herättävät Castron viimeaikaiset puuhut koko Etelä-Amerikan mantereella. Muistissa lienee vielä Aasian ja Afrikan maiden solidaarisuuskonferenssi, joka pidettiin Havannassa vuoden 1966 tammikuussa. Tällöin ehdotettiin, että Latinalaisen Amerikan maat otettaisiin mukaan jo valmiina olevaan yhtenäisyysjärjestöön, jolloin se käsittäisi kolme maanosaa. Neuvostoliitto ja sen kommunismin kannattajat olivat valmiit hyväksymään ehdotuksen, mutta Kiina ja sen kannattajat eivät. Kompromissin tulos oli, että perustettiin erillinen, kolme maanosaa käsittävä kommunististen puolueiden yhtenäisyysjärjestö, jonka päämaja oli Havannassa. Samassa yhteydessä perustettiin vastaavanlainen järjestö myöskin Etelä-Amerikan maiden kommunistipuolueita varten. Sen nimeksi tuli Organization of Latin American Solidarity, OLAS.

Kuuballe oli melkoinen voitto näiden järjestöjen päämajan sijoittaminen Havannaan. Ehkä juuri se on antanut pääministeri Fidel Castrolle rohkeutta esiintyä epäystävällisesti kahta suurta kommunistikeskusta, Moskovaa ja Pekingiä kohtaan. Kiinaa Castro mustasi jo vuoden 1966 konferenssissa ja Neuvostoliitto on saanut osansa myöhemmin, mikä ilmenee eräistä sikäläisistä lehtikirjoituksistakin. Tämä on omiaan herättämään hämminkiä Latinalaisen Amerikan

maiden kommunistipuolueiden keskuudessa, mikä havaittiin selvästi OLAS:n konferenssissa kuluvan vuoden elokuun alussa. Kun konferenssissa käsiteltiin Neuvostoliittoa vastaan tähdättyä julkilausumaa, jakaantuivat mielipiteet voimakkaasti kahtia, jopa niin, että eräiden maiden oli pidättyttävä äänestyksestä, koska niiden delegaatioiden jäsenten puolesta—vastaan äänet menivät tasan.

Neuvostoliittoa on totuttu — ja epäilemättä syystäkin — pitämään kommunismin kotimaana. Muutama vuosi sitten kohosi Kiinan sen kilpailijaksi, ja näin on kommunistinen maailma jakaantunut kahtia; Neuvostoliiton kannattajiin ja Kiinan kannattajiin. Sen lisäksi ovat eri maiden kommunistipuolueet hellineet omia, kansallisia erikoispiirteitään, kuten muidenkin ideologioiden kohdalla tapahtuu. Pääpiirteittäinen jakaantuminen on kuitenkin ollut selvä. On aivan ymmärrettävää, että etelä-amerikkalaisten keskuudessa syntyi hämminkiä, kun heidän oli otettava kantaa aivan uuteen suuntaukseen ja hylättävä vanhat auktoriteetit.

Castrolaisuus

OLAS:n elokuun konferenssin teemana oli: ”Jokaisen vallankumouksellisen velvollisuus on edistää vallankumousta”. Ajatuksen ydin on siis se, että vallankumouksellista toimintaa tulisi tehostaa Latalaisessa Amerikassa. Kuubassahan vallankumous suoritettiin jo aikoja sitten ja Kuuban mallin mukaista sissitoimintaa esiintyy eräissä muissakin valtioissa, mutta mitään valmista ei tule. Etelä-Amerikan kommunismi on kuitenkin hyvin hajanaista; eräiden maiden puolueet sanoutuvat kokonaan irti ”castrolaisesta” liikkeestä, eivätkä olleet mukana esim. OLAS:n kokouksessa. Joillekin Karl Marx on yhteinen, mutta Moskova ja Peking ovat vedenjakajina jne. Ehkäpä kaikki sissitoiminta ja kapinaliike, jota Etelä-Amerikassa esiintyy, ei ole edes marxilaista.

Eräistä tiedoista päätellen ei marxilaisuus olekaan kaikki kaikessa Castron kommunismissa, vaan pääasia on vallankumous. Niinpä OLAS:n kokoukseen elokuussa oli kutsuttu eräs Yhdysvaltain rotumellakoiden pääkiihoittajista, Stokely Carmichael. Hän sopi tähän voimakkaasti vallankumoukselliseen ilmapiiriin ”yhtä mukavasti kuin lutikka punaiselle matolle”, kirjoitti Newsweek.

Vallankumouksellisuus, kapinointi ja sissitoiminta löytävät Etelä-Amerikan eräistä valtioista itselleen varsin otollisen maaperän. Maatalous on alkeellista ja huonosti kannattavaa köyhdyttären talonpojat. Yhtään sen onnellisemmassa asemassa eivät ole rannikkokaupunkien slummien asukkaat. Kun tähän lisätään vielä puutteellinen terveydenhoito ja väestön koulutus, on koossa kaikki vallankumoukseen tarvittavat ”elementit”, kun vain löytyy sopivia kiihoittajia ja vallankumouksen toimeenpanijoita. Eikä niistä ole Etelä-Amerikassa ollut yleensä puutetta. Erittäin kyseenalaista on, onko kommunismilla tai marxilaisuudella yleensääkään ollut mitään tekemistä näiden vallankumouksellisten liikkeiden kanssa. Kommunismi edellyttää tietoa ja ideologian tuntemusta, jota lukutaidottomilla slummien asukkailla

tuskin on. Heille riittää, että he ovat oleviin oloihin tyytymättömiä ja vallankumouksen tai kapinan avulla luvataan parannusta tilanteeseen.

Marxille vallankumous oli välikappale sosialistisen yhteiskunnan luomiseksi. Tavoitteena oli kansalaisten tasa-arvoisuuteen ja yhteisomistukseen perustuva hyvinvointivaltio. Neuvostoliitto loi sosialistisen valtion käyttäen vallankumousta välikappaleena. Nyt ei aseita enää tarvita, vaan koko tarmo keskitetään kansalaisten hyvinvoinnin lisäämiseen. Maailmanvalloitusajatuksista on luovuttu, ja koska tavoitteena on hyvinvointi, pyritään ottamaan oppia myöskin kapitalistisista maista. Luonnollisesti Neuvostoliitto on kiinnostunut oman ideologiansa levittämisestä, mutta se ei enää halua tehdä sitä aseiden avulla — ehkä siitäkin syystä, että se on vaarallinen ja epäonnistumaan tuomittu keino. Se haluaa näyttää maailmalle, mitä sosialismilla saadaan aikaan ja kehoittaa muita seuraamaan esimerkkiä. Tällä rauhanomaisella rinnakkaiselon järjestelmällä se onkin onnistunut eräissä osissa planeettaamme melko hyvin.

Ma o Tse - t u n g tuomitsee venäläisten rauhanpolitiikan. Kiinalaiset syyttävät venäläisiä revisionismista, puhuvat jopa kapitalisteista, koska he tekevät sopimuksia amerikkalaisten kanssa. Epäilemättä kiinalaiset ovat jossakin määrin oikeassa siinä, että Neuvostoliitto on hylännyt osan Marxin opeista, mutta puolustukseksi on sanottava, että pelkät opit eivät tuo leipää. Sitäpaitsi Marx ei aikanaan voinut tietää, miten nopeasti kehitys menee eteenpäin, ja että hänen oppinsa saattavat myöskin vanhentua. Joka tapauksessa kohteena täytyy olla ihmisen hyvinvointi eikä tuho, sanokootpa opinkappaleet mitä tahansa.

Fidel Castro hylkää sekä venäläisen että kiinalaisen menetelmän hyvinvointivaltion luomiseksi. Hän ei tyydy rauhanomaiseen rinnakkaiseloon, mutta hän ei liioin halua avointa taistelua, vaan terroria ja sissitoimintaa. Tätä toimintaa laajennetaan, yhä suurempia joukkoja pyritään vetämään mukaan ja kun rintama on riittävän luja, suoritetaan vallankumous yhdessä valtiossa toisensa jälkeen, siksi kunnes Latinalainen Amerikka on "vallattu" ja Castro on maanosan suuri nimi. Tämä tie onkin ehdottomasti tuloksellisempi kuin ryhtyminen avoimeen taisteluun mies miestä vastaan, sillä castrolaiset sissijoukot ovat toistaiseksi monissa maissa melko vaatimattomat. Sitäpaitsi, kuten Havannan kokouksessa suoritettu päätöslauselmaäänestys osoitti, Latinalaisessa Amerikassa on runsaasti niitä kommunisteja, jotka katsovat, että Neuvostoliiton omaksuma rauhanomainen linja vie parhaiten tuloksiin ja että muutokset saadaan paremmin aikaan muulla tavoin kuin aseiden avulla. Miten kauan näitä "revisionisteja" Etelä-Amerikassa riittää, on toinen asia, sillä Castrokin aloitti kahdentoista miehen esikunnalla Kuubassa. Siltä ainakin näyttää, että Castron "uus-marxilaisuus" valtaa alaa, mutta on vaikea tältä etäisyydeltä sanoa, miten nopeasti se tapahtuu. Todennäköistä kuitenkin on, että "castrolaisuus" on eräs kommunismin uusi suuntaus, josta tullaan vielä puhumaan enemmänkin.

Näinkin voidaan
tasavallassa ajatella

'Monta on laulua, monta myös laulujen miestä' tulee mieleen kun on tutustunut Kauko Karen kirjaan 'Tähän on tultu'. Kare on tekijän sanassa nähnyt tarpeelliseksi puolustaa tekoaan näin: "Lehtimies, joka tavallista tiiviimmin, järjestelmällistä keräys- ja muistiinpanotyötä tehden, seuraa aikaansa, saa siitä useasti erilaisen kuvan kuin menestyvän julkisuuden tai kiinnostumattoman kadunmielipiteen edustaja. Harvoin on kuitenkaan 'virallisen' kuvan ja lehtimiehen itselleen luoman kuvan ero ollut niin suuri kuin nykyisin. Vallassaolijain aivopesu, ulkopoliittinen pelottelu, sensuurimieliä on tehnyt tehtävänsä: totuus on unohtunut."

"Ei ole minun vikani, että teos vaikuttaa paikoin farssilta, että siinä vilisee latteuksia, lapsellisuuksia, epäloogisuuksia. Monet kokoamani argumentit ovat hämmästyttäneet minua itseänikin: mutta minkä niille voi. Sodan jälkivuosina kuvasta puuttui se järjestelmällinen valheellisuus, joka on nyttemmin julkiseen elämäämme pesiytynyt."

Presidentti Kekkonen ja 'toisen tasavallan' jyrkkä tuomio

on kirjan keskeisin sanoma: "Inhimillisesti analysoiden käsite U.K. ansaitsisi ilmeisesti enemmänkin myötämieltä kuin kritiikkiä. Mutta hänen menettelynsä hänelle suodussa korkeassa asemassa tekee kritiikin ei vain oikeutetuksi, vaan välttämättömäksi'. (II luku 'Sanat ja tosiasiat'.) Ja edelleen: "Käynnissä on moderni ryntäys historiallista totuutta, järjenmuukaista idänpolittista ajattelua vastaan. 'Toinen tasavalta' on ottanut elämäntehtäväkseen imperialistisen hyökkäyspolitiikan, aggressiivisen slavistisen kansalliskiihkon puolustamisen kansainvälistä oikeutta, pienen kansan itsenäisyystahtoa, perustuslaillista, asiallista rauhanpolitiikkaa vastaan." (IV luku 'Vaihtuvat historiankuvat'.)

Myös nuori polvi saa osansa: "Bastiljin valloittajista, Leninin bolševikeista ja autonomisen Suomen jääkäreistä nämä uudet suomalaiset kapinalliset erottaa vain se, että he ovat johtajan ja hallitsevien puolella, eivät vastaan. Meidän modernit vallankumoukselliset me ovat toisin sanoen samaa maata kuin Mussolinin ja Hitlerin nuorisjärjestöt... Parempi nimitys heille olisikin 'hallituksen radikaalit'. (V luku 'Isänmaallinen pasifismi'.)

Tekijä käsittelee myös peitsi-
tanassa vanhaa, vaikkei van-
hentunutta teemaa ulkopoliiti-
kan monopolisoinnista (III lu-
ku), poliitikkojen sananselitystä
(I ja II luku), hovivirkojen jär-
jestelmää (VII luku) ja Sos.-
dem. puolueen ahdinkoa (VIII
luku).

Lapsellisuuksista, joita tekijä
itse etsii vain yhdeltä suunnal-
ta, esimerkkinä seuraava kat-
kelma: "Vielä hämmästyttä-
vämpää maanpuolustusajattelun
kannalta on, että ystävyys- ja
avunantosopimuksemme ensim-
mäistä vaihtoehtoa (Suomi puo-
lustautuu y k s i n mahdollista
hyökkääjää vastaan) pyritään,
valtiosopimuksemme hengen
vastaisesti, häivyttämään kan-
salaisten muistista. Tämä aset-
taa myös armeijamme 'säästä-
väisyysloman' uuteen valaistuk-
seen." (V luku)

Mikäli olemme sitä mieltä,
että tasavallan päämiestä ei saa
nostaa arvostelun ulottumatto-
miin, otamme kirjan kiinnos-
tuksella vastaan. Toinen asia
on, ettei se täytä asiallisen ja
tasapuolisen arvostelun vaati-
muksia. Se on selvästi aggressii-
vinen ja propagandistinen. (Tus-
kin sattumalta se ilmestyy juuri
presidentinvaalin alla.) Vapaan
keskustelun symbolina Karen
kirja saattaa olla tasavallassa
tarpeellinen. Näinkin voidaan
tasavallassa ajatella.

Veikko Wilenius